

CỘNG ĐỒNG VĂN HÓA - XÃ HỘI ASEAN: TỪ TẦM NHÌN ĐẾN HIỆN THỰC

TS. Luận Thủy Dương*

Tóm tắt

Để đẩy nhanh các nỗ lực thực hiện mục tiêu hình thành Cộng đồng ASEAN, Hội nghị Cấp cao ASEAN lần thứ 12 tại Cebu, Phi-líp-pin, tháng 1/2007 đã quyết định rút ngắn thời hạn hình thành Cộng đồng ASEAN từ 2020 xuống 2015. Tiếp theo đó, tại Hội nghị Cấp cao ASEAN lần thứ 13 (Xinh-ga-po), tháng 11/2007, các nước ASEAN đã quyết định soạn thảo Kế hoạch tổng thể (Blueprints) cho trụ cột Cộng đồng Văn hóa - Xã hội ASEAN (ASCC), tiếp nối Chương trình hành động Viên-chăn (VAP), thực hiện cho giai đoạn 2009-2015. Bài viết này sau khi giới thiệu kế hoạch tổng thể xây dựng ASCC sẽ phân tích triển vọng của ASCC, đặc biệt là giai đoạn sau năm 2015.

Tầm nhìn 2020

Văn kiện Tầm nhìn ASEAN 2020 được thông qua tại Hội nghị Cấp cao ASEAN không chính thức lần thứ 2, tháng 12/2007. Tầm nhìn hình dung về một cộng đồng ASEAN với nhận thức rõ các mối quan hệ lịch sử, di sản văn hóa, gắn bó với nhau bởi bản sắc khu vực; gắn kết và đùm bọc nhau về mặt xã hội; trẻ em, vị thành niên, phụ nữ và người già được

* Vụ trưởng, Học viện Ngoại giao, Bộ Ngoại giao

xã hội quan tâm; những người khuyết tật và bất lợi được quan tâm đặc biệt; quyền năng của xã hội dân sự được tăng cường; công bằng xã hội và nền pháp trị được đề cao; các vấn đề phúc lợi và nhân phẩm của con người được đề cao; một môi trường xanh và sạch được chú trọng...

Với Tầm nhìn đó, các nước ASEAN đã nhất trí sẽ xây dựng Cộng đồng Xã hội - Văn hóa ASEAN (ASCC) nhằm thúc đẩy hình thành ý thức về bản sắc khu vực, nhận thức về khu vực và xây dựng sự hiểu biết lẫn nhau trong nhân dân các nước ASEAN. Cộng đồng Văn hóa - Xã hội sẽ tạo thuận lợi cho việc hình thành Cộng đồng Chính trị - An ninh cũng như Cộng đồng Kinh tế. Tại Hội nghị cấp cao ASEAN-9 (tháng 10/2003), các nhà Lãnh đạo ASEAN đã ký Tuyên bố hòa hợp ASEAN II (Tuyên bố Bali II), quyết định thành lập ASCC.

Tuyên bố hòa hợp ASEAN II nêu những mục tiêu chính của ASCC gồm: Thực hiện mục tiêu nêu trong Tầm nhìn 2020 là xây dựng một Cộng đồng các xã hội đùm bọc lẫn nhau; Hợp tác trong lĩnh vực phát triển xã hội nhằm nâng cao đời sống của các nhóm người có hoàn cảnh bất lợi, người dân ở nông thôn; Đảm bảo để những người lao động trong khu vực được chuẩn bị sẵn sàng và được hưởng lợi từ tiến trình liên kết kinh tế khu vực, thông qua việc đầu tư thêm nguồn lực cho giáo dục tiểu học và cao đẳng, đào tạo, phát triển khoa học và công nghệ, tạo công ăn việc làm và được đảm bảo về mặt xã hội; Tăng cường hợp tác trong lĩnh vực y tế, bao gồm cả việc phòng, chống các bệnh truyền nhiễm như HIV/AIDS và SARS và ủng hộ các nỗ lực khu vực để người dân có thể tiếp cận nhiều hơn đối với các loại thuốc thông thường; Bồi dưỡng nhân tài, thúc đẩy giao lưu giữa các học giả, văn nghệ sĩ, những người làm trong ngành truyền thông để bảo tồn và nâng cao giá trị của các di sản văn hóa đa dạng, đồng thời xây dựng bản sắc khu vực, nhận thức của người dân về ASEAN; Tăng cường hợp tác để giải quyết những vấn đề

liên quan tới tăng trưởng dân số, thất nghiệp, môi trường xuống cấp và ô nhiễm xuyên biên giới, quản lý thiên tai.

Để cụ thể hóa các mục tiêu đề ra trong Tuyên bố Bali II, tại Hội nghị Cấp cao ASEAN lần thứ 10 (Viên-chăn, Lào) vào tháng 11/2004, các nhà Lãnh đạo ASEAN đã thông qua Kế hoạch hành động (POA) xây dựng ASCC, tập trung vào các mục tiêu cụ thể sau: i) Xây dựng cộng đồng các xã hội đùm bọc lẫn nhau; ii) Quản lý tác động xã hội của liên kết kinh tế; iii) Nâng cao tính bền vững của môi trường và iv) Tăng cường các nền tảng cho sự gắn kết xã hội trong khu vực. Cũng tại Hội nghị này, các Nhà lãnh đạo đã thông qua Chương trình hành động Viên-Chăn (VAP) bao gồm các hoạt động nhằm triển khai xây dựng ba trụ cột Cộng đồng ASEAN.

Để đẩy nhanh các nỗ lực thực hiện mục tiêu hình thành Cộng đồng ASEAN, Hội nghị Cấp cao ASEAN lần thứ 12 tại Cebu, Phi-líp-pin, tháng 1/2007 đã quyết định rút ngắn thời hạn hình thành Cộng đồng từ 2020 xuống 2015. Tiếp theo đó, tại Hội nghị Cấp cao ASEAN lần thứ 13 (Xinh-ga-po), tháng 11/2007, các nước ASEAN đã quyết định soạn thảo Kế hoạch tổng thể (Blueprints) cho trụ cột Cộng đồng Chính trị - An ninh và Cộng đồng Văn hóa - Xã hội ASEAN, tiếp nối Chương trình hành động Viên-chăn (VAP), thực hiện cho giai đoạn 2009-2015. Kế hoạch tổng thể xây dựng ASCC được xây dựng trên cơ sở kế tục Chương trình Hành động Viên-chăn (VAP), dựa trên các mục tiêu đề ra trong Tầm nhìn ASEAN 2020, Tuyên bố Hòa hợp ASEAN II, và Kế hoạch hành động xây dựng ASCC. Kế hoạch Tổng thể ASCC gồm có 6 nhiệm vụ: (i) Phát triển con người, (ii) Phúc lợi và bảo hiểm xã hội, (iii) Các quyền và bình đẳng xã hội, (iv) Đảm bảo môi trường bền vững, (v) Tạo dựng bản sắc ASEAN và (vi) Thu hẹp khoảng cách phát triển. 40 thành tố cùng với 340 biện pháp cần được thực hiện trong giai đoạn 2009-

Kế hoạch hành động

Để thực hiện Kế hoạch Tổng thể xây dựng Cộng đồng Văn hóa - Xã hội ASEAN, ASEAN đã và đang triển khai hàng loạt biện pháp tập trung chủ yếu trên các lĩnh vực sau:

Về phát triển nguồn nhân lực

Các nước ASEAN khuyến khích phát triển giáo dục suốt đời và sử dụng công nghệ thông tin (ICT) như là những phương tiện thúc đẩy nền giáo dục ASEAN và nâng cao nhận thức về ASEAN. Nhiều dự án khác nhau dành cho các trường tiểu học và trung học cơ sở đã được thực hiện như xây dựng một chương trình giảng dạy về ASEAN để các giáo viên tiểu học và trung học tham khảo, tổ chức thành công các cuộc thi Ô-lym-píc thể thao cho học sinh tiểu học ASEAN. Diễn đàn hiệu trưởng các trường đại học ở Đông Nam Á lần đầu tiên đã được tổ chức vào tháng 8/2008 nhằm tăng cường mạng lưới và sự hợp tác, phối hợp giữa các thầy hiệu trưởng trong khu vực.

Về phúc lợi và bảo trợ xã hội

Hợp tác y tế ASEAN tập trung vào những vấn đề liên quan đến nhiều lĩnh vực khác như ngăn ngừa và kiểm soát bệnh dịch truyền nhiễm, HIV và AIDS, và các bệnh dịch truyền nhiễm mới nổi khác. Hội nghị đặc biệt của các Bộ trưởng Y tế ASEAN+3 về dịch cúm A-H1N1 được tổ chức tại Băng-cốc vào tháng 5/2009 thể hiện quyết tâm và cam kết chung về các biện pháp ngăn chặn đại dịch này. Trong lĩnh vực HIV/AIDS, ASEAN đã thực hiện một số hoạt động chính nằm trong Chương trình Công tác ASEAN về HIV và AIDS do các cơ quan của Liên Hợp quốc (UNAIDS, UNDP, USAID) và các đối tác khác hỗ trợ.

Về quyền và công bằng xã hội

Dự thảo của Ủy ban bảo vệ và thúc đẩy quyền của phụ nữ và trẻ em ASEAN đã được ASEAN thảo luận tại các cuộc họp của Nhóm Công tác về vấn đề này. Ủy ban ASEAN thực hiện Tuyên bố về bảo vệ và thúc đẩy quyền của lao động nhập cư được thành lập vào tháng 9/2008 đang chuẩn bị một công cụ pháp lý để bảo vệ và thúc đẩy quyền của người lao động nhập cư ASEAN.

Đảm bảo bền vững môi trường

Về quản lý thảm họa, một số sáng kiến đã được triển khai nhằm thực hiện mục tiêu xây dựng một ASEAN bền vững và an toàn trước thảm họa. Cuộc diễn tập khu vực ASEAN hàng năm về ứng phó thảm họa khẩn cấp đã diễn ra ở nhiều nước ASEAN. Ủy ban ASEAN về Quản lý thảm họa (ADCM) phối hợp với Cơ quan chiến lược Liên Hợp Quốc về giảm nhẹ thiên tai tổ chức các hoạt động kỷ niệm Ngày Quản lý thảm họa ASEAN. Về môi trường, hàng năm, các thành phố/thị trấn/huyện ASEAN được chọn lọc và trao giải thưởng Thành phố bền vững môi trường ASEAN nhằm khuyến khích các thành phố chia sẻ các kinh nghiệm tốt nhất về bảo vệ môi trường cũng như nỗ lực hơn nữa nhằm đạt được những tiêu chuẩn cao hơn về bền vững môi trường. Quyết định thành lập Nhóm công tác về biến đổi khí hậu là nỗ lực mới của ASEAN nhằm đối phó với thách thức toàn cầu về biến đổi khí hậu. ASEAN cũng tăng cường hợp tác với các nước đối tác bên ngoài nhằm đối phó với những vấn đề môi trường toàn cầu cũng như của khu vực.

Xây dựng bản sắc ASEAN

Để thực hiện một trong những mục tiêu chính của lĩnh vực thông tin là nâng cao nhận thức về ASEAN, cuộc thi “Tìm hiểu về ASEAN” đã được tổ chức nhiều lần trên khắp các nước ASEAN ở cấp độ quốc gia và

sau đó một cuộc thi cấp khu vực đã diễn ra. Bên cạnh đó một trò chơi trên máy vi tính đã được phát triển nhằm giúp người chơi, đặc biệt là giới thanh thiếu niên hiểu biết hơn về ASEAN, về con người và văn hóa các nước ASEAN. Trong lĩnh vực văn hóa, một loạt các chương trình nghệ thuật đặc sắc nhất của các nước thành viên đã được công diễn ở các nước ASEAN. Bên cạnh đó, ASEAN cũng chú trọng quảng bá hình ảnh ASEAN ra bên ngoài cũng như tăng cường hợp tác thông tin, văn hóa với các đối tác qua các chương trình giao lưu báo chí thường niên với Trung Quốc, Ấn Độ và Hàn Quốc. Đặc biệt, các đoàn ca nhạc, biểu diễn văn hóa của các nước đối tác của ASEAN cũng được mời đến các nước thành viên ASEAN trong các dịp kỷ niệm ngày thiết lập quan hệ.

Việc triển khai thực hiện Kế hoạch tổng thể ASCC sẽ do Hội đồng ASCC chịu trách nhiệm điều phối, theo dõi chung; các cơ quan chuyên ngành ASEAN sẽ phụ trách việc thực hiện các mục tiêu và hoạt động liên quan đến lĩnh vực của mình. Hội đồng ASCC cũng đã họp thường niên, tập trung vào việc xem xét việc triển khai thực hiện Kế hoạch tổng thể ASCC; thông qua Quy chế hoạt động của ASCC; Kế hoạch truyền thông của ASCC; xác định những lĩnh vực ưu tiên triển khai thực hiện trong ASCC.

Để đảm bảo triển khai hiệu quả Kế hoạch tổng thể ASCC, các biện pháp như lồng ghép các chiến lược, mục tiêu và hoạt động của Kế hoạch tổng thể ASCC vào chương trình phát triển quốc gia của các nước thành viên đã được triển khai; huy động sự tham gia hỗ trợ của các bên Đối thoại, khu vực tư nhân, các tổ chức xã hội dân sự và các tổ chức có liên quan tham gia. Kế hoạch tổng thể ASCC cũng đề ra kế hoạch huy động nguồn lực từ các quốc gia thành viên, các đối tác, các tổ chức khu vực và quốc tế, đặc biệt là ADB, Ngân hàng Thế giới/IFC, Liên Hợp Quốc, và khu vực tư nhân.

Một chiến lược truyền thông tổng thể cũng sẽ được xây dựng để giúp nâng cao nhận thức của công chúng về ASCC, cung cấp thông tin về tiến triển của Cộng đồng tới người dân cũng như huy động sự tham gia của các thành phần xã hội trong tiến trình này.

Kế hoạch tổng thể ASCC hiện đang được triển khai theo các kênh chuyên ngành của ASEAN. Ban Thư ký ASEAN cùng các cơ quan chuyên ngành trong trụ cột VHXH đã xây dựng bảng chấm điểm (Scorecard) và hệ thống giám sát triển khai để tiến hành theo dõi, đánh giá định kỳ việc triển khai Kế hoạch tổng thể ASCC.

Triển vọng Cộng đồng

Trong quá trình triển khai kế hoạch xây dựng ASCC, các nhà lãnh đạo ASEAN đã thấy rõ những thuận lợi nhưng cũng gặp không ít khó khăn và thách thức.

Thuận lợi

Thứ nhất, ASEAN là một tập hợp các quốc gia đa văn hóa, đa sắc tộc, do đó các hình thức hợp tác văn hóa và xã hội rất được ASEAN quan tâm. Ngay từ khi thành lập, ASEAN đã chú trọng tăng cường các hoạt động giao lưu văn hóa, nâng cao hiểu biết về các nền văn hóa trong ASEAN và ngoài khu vực.

Thứ hai, ASEAN rất chú trọng việc xây dựng một bản sắc riêng của khu vực, bản sắc ASEAN. Chính vì vậy, ngay từ năm 1976, những người đứng đầu Nhà nước và chính phủ ASEAN đã ký “Tuyên bố ASEAN Hòa hợp” nhằm xây dựng bản sắc ASEAN thông qua các hoạt động hợp tác nghiên cứu văn hóa - xã hội và tăng cường trao đổi, giao lưu trên các lĩnh vực kinh tế, chính trị và văn hóa - thông tin.

Thứ ba, để đạt được những mục tiêu đã đề ra, các nước ASEAN đã

có được các cơ chế, bộ máy vận hành tương đối tốt và không ngừng được hoàn thiện để thúc đẩy các lĩnh vực hợp tác chuyên sâu do các uỷ ban chuyên ngành phụ trách, ví dụ Ủy ban về hoạt động văn hóa - xã hội, Ủy ban về thông tin đại chúng...

Thứ tư, các lĩnh vực hợp tác văn hóa, xã hội giữa các quốc gia ASEAN được bổ dọc và làm rõ chi tiết, nhờ vậy việc triển khai rất cụ thể. Hợp tác văn hóa, chẳng hạn, được xác định gồm các hợp tác: Hợp tác về phát thanh - truyền hình và phim - video; Hợp tác về in ấn và thông tin công cộng; Hợp tác về văn học và nghiên cứu ASEAN; Hợp tác về lĩnh vực nghệ thuật nghe nhìn và biểu diễn... Việc bảo tồn di sản văn hóa cũng được đề cập. Tháng 7/ 2000 tại Băng Cốc, tại Hội nghị Bộ trưởng Ngoại giao ASEAN (AMM), Bộ trưởng Ngoại giao Việt Nam Nguyễn Dy Niên cùng các Ngoại trưởng ASEAN ký bản Tuyên bố ASEAN về Di sản văn hóa ASEAN. Đây là một văn kiện quan trọng và rất có ý nghĩa trong việc tăng cường nhận thức về ASEAN, tăng cường hợp tác khu vực để bảo tồn và phát huy các di sản văn hóa các nước ASEAN.

Thứ năm, trong quá trình tăng cường liên kết và đẩy mạnh hợp tác, ASEAN tiếp tục phát huy chủ trương giải quyết mọi khác biệt trên tinh thần “Phương cách ASEAN” đề cao đoàn kết, tham vấn và đồng thuận. Một vấn đề xảy ra ở khu vực, dù có tác động trực tiếp hay gián tiếp đến các nước thành viên, vẫn luôn được cả 10 nước cùng quan tâm, trao đổi để tìm ra giải pháp chung. Thực tế cho thấy, các vấn đề từ phát triển bền vững, bảo vệ và sử dụng hiệu quả nguồn nước sông Mê Kông, đến giảm ô nhiễm khói mù xuyên biên giới... đã trở thành chủ đề được cả Hiệp hội cùng chia sẻ, đề ra hướng giải quyết phù hợp.

Thứ sáu, các chương trình hợp tác kinh tế là những nền tảng tốt

cho những bước tiến xa hơn trong tiến trình hòa nhập văn hóa và xã hội. Các tranh chấp song phương và đa phương giữa các nước thành viên đã được giải quyết phần nào, và các quy tắc ứng xử được trải nghiệm trong thực tế phát triển của Hiệp hội là những cơ sở vững chắc tiến tới xã hội đùm bọc nhau.

Thứ bảy, thời gian qua, hoạt động của ASCC đã đạt được một số thành quả đáng kể như xây dựng khuôn khổ pháp lý cho hoạt động của Cộng đồng, xây dựng lộ trình và xác định các giai đoạn ưu tiên để thực hiện các kế hoạch, xây dựng các chương trình và giải pháp để giải quyết nhiều vấn đề chính thuộc lĩnh vực của cộng đồng như lao động, y tế, giáo dục, môi trường, ứng phó với biến đổi khí hậu và hỗ trợ nhân đạo, thúc đẩy bảo vệ quyền của người lao động di cư, của phụ nữ và trẻ em trong ASEAN.

Khó khăn

Thứ nhất, khoảng cách phát triển là khó khăn lớn nhất để hiện thực hóa ASCC. *Thứ hai*, bản chất của ASEAN là một tổ chức liên chính phủ, không phải siêu chính phủ, trong khi đó không có một cơ chế nào, một luật định nào, có thể áp chế các xã hội ASEAN. Bên cạnh đó, nguyên tắc không can thiệp là khó khăn rất lớn cho việc thúc đẩy các xã hội hòa nhập. *Thứ ba*, người dân, chủ thể chính của Cộng đồng, còn thiếu hiểu biết về Cộng đồng. *Thứ tư*, từ góc độ chuyên ngành, ASCC đang phải đối mặt với những bất cập trong nâng cao chất lượng giáo dục, khả năng sáng tạo và ứng dụng khoa học công nghệ hiện đại, nỗ lực giảm đói nghèo, đảm bảo sự bền vững của môi trường, xây dựng bản sắc ASEAN và thu hẹp khoảng cách phát triển. Phần lớn các nước thành viên ASEAN đang gặp khó khăn lớn trong các nỗ lực “tăng cường và ưu tiên cho giáo dục”, ngân sách dành cho giáo dục thấp, ngoại trừ một số nước

có nền giáo dục tiên tiến như Xinh-ga-po, Thái Lan và Ma-lai-xi-a.

Thách thức

Thứ nhất, sự khác biệt về chế độ chính trị và hệ tư tưởng giữa các nước ASEAN là một trở ngại không dễ gì vượt qua. Điều này có thể tạo ra phân cực chính trị hay duy trì tình trạng lỏng lẻo trong liên kết các xã hội ASEAN.

Thứ hai, sự tồn tại nhiều cấp độ dân chủ và sự quá đa dạng về tôn giáo, sắc tộc sẽ ít nhiều cản trở liên kết văn hóa - xã hội trong ASEAN.

Thứ ba, quá trình di chuyển lao động sẽ tạo ra sự thay đổi về cơ cấu dân cư, dân số, đến cơ cấu phân bố lao động, việc làm, dẫn đến những chi phí xã hội và chi phí kinh tế cao cho các quốc gia.

Thứ tư, môi trường bị đe dọa và xuống cấp do phát triển kinh tế quá độ. Biến đổi môi trường và khí hậu dễ dẫn đến sự phát sinh các loại bệnh dịch nguy hiểm mới. Những thách thức liên quan đến môi trường ở các nước ASEAN còn là tỷ lệ bao phủ của rừng giảm sút (do bị chặt phá, đốt hoặc cháy), sự gia tăng về dân số, sự tăng lên nhanh chóng của dân cư thành thị, việc sử dụng thuốc trừ sâu và bảo vệ thực vật tràn lan ở một số nước thành viên cùng việc sử dụng công nghệ lạc hậu (trong ngành công nghiệp) phổ biến ở nhiều nước thành viên ASEAN đang là những thách thức lớn đối với nỗ lực “đảm bảo sự bền vững của môi trường” như đã được vạch ra trong Kế hoạch chi tiết ASCC.

Thứ năm, sự phát triển của công nghệ thông tin và truyền thông, tác động vừa tích cực nhưng cũng có mặt tiêu cực đến nội dung của giáo dục.

Thứ sáu, sự giao thoa các nền văn hóa có thể làm thay đổi giá trị gia đình, thay đổi thái độ ứng xử với xã hội.

Thứ bảy, trong lĩnh vực giao lưu văn hóa, toàn cầu hóa luôn là một con dao hai lưỡi. Một mặt nó tạo điều kiện cho các dân tộc ngày càng xích lại gần nhau, qua đó tăng thêm sự hiểu biết đối với các nền văn hóa khác nhau, nhưng mặt khác nó cũng tạo nên nguy cơ về “sự đồng nhất hóa các hệ thống giá trị, đe dọa làm suy kiệt khả năng sáng tạo của các nền văn hóa, nhân tố hết sức quan trọng đối với sự tồn tại lâu dài của nhân loại” (UNESCO).

Thứ tám, trong ASEAN vẫn tiềm ẩn các nguy cơ xung đột sắc tộc, tôn giáo, lãnh thổ, lãnh hải và nạn khủng bố.

Cuối cùng, kế hoạch tổng thể ASCC chủ yếu tập trung vào các chương trình giáo dục nâng cao nhận thức và hiểu biết về sự đa dạng về văn hóa, lịch sử, thể chế... của các quốc gia ASEAN. Trong khi đó, bản sắc chung ASEAN vẫn chưa được xây dựng thành khái niệm rõ ràng. Vì vậy, mục tiêu “hòa nhập trong đa dạng” của ASCC thì mặt “đa dạng” vẫn rõ nét hơn mặt “hòa nhập”.

Với những thuận lợi, khó khăn và thách thức đã nêu, có thể thấy sau năm 2015, ASCC có thể tiến triển theo các hướng sau đây. *Một*, ASCC sẽ đạt được tầm nhìn và tất cả các mục tiêu đề ra. Khả năng này không nhiều hiện thực vì ASEAN đề ra quá nhiều mục tiêu trong khi thiếu nguồn lực và lại không có ưu tiên trọng điểm để thực hiện. *Hai*, ASCC chỉ đạt được rất ít mục tiêu, Cộng đồng ra đời nhưng mang tính hình thức. Khả năng này ít xảy ra vì các nhà lãnh đạo ASEAN sẽ quyết tâm để các cam kết của họ có kết quả và phải giữ hình ảnh của ASEAN. *Ba*, khả năng hiện thực nhất, là ASEAN thực hiện được hơn một nửa số mục tiêu đề ra, thay đổi từng bước bộ mặt của ASEAN, tính liên kết sẽ đi vào chiều sâu.

ASCC sau 2015

Chuẩn bị cho Cộng đồng ASEAN chính thức ra đời vào cuối năm 2015, với tư cách là nước Chủ tịch ASEAN 2015, Ma-lai-xi-a đã chọn chủ đề cho năm là “Người dân của chúng ta - Cộng đồng của chúng ta - Tâm nhìn của chúng ta”. Chủ đề này thể hiện lấy người dân làm trung tâm của Cộng đồng ASEAN.

Mục tiêu cơ bản của ASCC là góp phần xây dựng một Cộng đồng ASEAN lấy con người làm trung tâm và có trách nhiệm xây dựng tình đoàn kết và thống nhất bền lâu giữa các quốc gia và dân tộc ASEAN bằng cách tiến tới một bản sắc chung và xây dựng một xã hội chia sẻ, đùm bọc, hòa thuận và rộng mở, với mức sống và phúc lợi của người dân được nâng cao. Nói cách khác, gắn kết người dân làm cho người dân tích cực, chủ động và có trách nhiệm tham gia xây dựng một xã hội phục vụ tốt nhất cho chính người dân là một trong những mục tiêu quan trọng mà các nước ASEAN đang hướng tới. Như vậy, việc lấy người dân làm trung tâm cần được hiểu trên ba góc độ: Cộng đồng vì người dân, do người dân và của người dân.

Cộng đồng vì người dân

Người dân trong Cộng đồng ASEAN sẽ được lợi nhiều hơn từ các hoạt động hợp tác ngày càng đa dạng và theo chiều sâu trong khuôn khổ ASCC. Với việc các nước ASEAN tăng cường hợp tác về mặt chính trị, an ninh, xã hội... sẽ tăng cường sự hiểu biết, tin cậy giữa các tầng lớp xã hội, nhờ đó góp phần giảm thiểu các nguy cơ xung đột. Sự tăng cường hợp tác trong khuôn khổ phòng chống tội phạm xuyên quốc gia sẽ góp phần giúp cho người dân có được cuộc sống an toàn hơn.

Việc ASEAN tăng cường hợp tác trong lĩnh vực nhân quyền, với việc thành lập Ủy ban Liên chính phủ ASEAN về Nhân quyền (AICHR)

và thông qua Tuyên bố ASEAN về nhân quyền (AHRD) sẽ giúp các quyền tự do cơ bản của người dân được thúc đẩy và bảo vệ nhiều hơn. Hợp tác về quyền của người lao động di cư, quyền của phụ nữ, trẻ em được thúc đẩy, sẽ góp phần đảm bảo quyền lợi cho nhóm đối tượng đặc thù này.

Người dân ASEAN sẽ được hưởng các ưu đãi trong thương mại, đầu tư và đi lại trong ASEAN như thuế suất thấp hơn, thủ tục hải quan đơn giản hơn, tiêu chuẩn hàng hóa cao hơn, kiểm định chất lượng sẽ đơn giản, thuận tiện hơn so với đối tác ngoài ASEAN. ASEAN đang thúc đẩy việc làm Thẻ Doanh nhân ASEAN, Cổng xuất nhập cảnh ASEAN tại các cửa khẩu... nhờ vậy, giới doanh nhân và người dân ASEAN sẽ di chuyển dễ dàng, thuận lợi hơn trong khu vực. Du lịch sẽ có điều kiện phát triển, tạo điều kiện cho người dân mở mang dân trí và hưởng thụ.

Việc hợp tác phát triển nguồn nhân lực, hướng tới hài hòa hóa các tiêu chuẩn và công nhận bằng cấp cũng như kỹ năng nghề giữa các nước ASEAN sẽ tạo điều kiện cho người dân, nhất là lao động có tay nghề, tự do di chuyển và tìm cơ hội việc làm thuận lợi hơn trong khu vực. ASEAN cũng đang thúc đẩy việc đồng bộ hóa bằng cấp, tín chỉ trong Mạng lưới các trường đại học ASEAN (AUN), bao gồm 26 thành viên, giúp công dân một nước ASEAN có thể học tập, thậm chí tìm việc làm và sinh sống tại nước ASEAN khác dễ dàng hơn.

Hợp tác y tế, nhất là trong phòng chống dịch bệnh truyền nhiễm, HIV/AIDS... sẽ giúp người dân ASEAN được tiếp cận nhiều cơ sở y tế khác nhau, và được bảo vệ tốt hơn trước các nguy cơ dịch bệnh lây lan.

Hợp tác về bảo vệ môi trường, ứng phó với biến đổi khí hậu, quản lý thiên tai và ứng phó khẩn cấp sẽ giúp các nước thành viên từng bước nâng cao khả năng và năng lực thích nghi, giảm thiểu các tác động của

biến đổi khí hậu, ứng phó nhanh và hiệu quả hơn với thiên tai trong khu vực, đồng thời bảo vệ và hỗ trợ cho người dân kịp thời và rộng khắp trong tình huống xảy ra thảm họa

Đây là một số lợi ích có tác động thiết thân đối với cuộc sống người dân, từ sự an toàn trước các tệ nạn gây ra bởi tội phạm xuyên quốc gia, đến đời sống mưu sinh, làm ăn kinh tế, môi trường giáo dục học hành cho con em và nhu cầu giao lưu du lịch, tìm hiểu văn hóa. Có các lợi ích rõ ràng và có thể thấy ngay trước mắt, có những tác động trừu tượng hơn và xa hơn.

Cộng đồng cho người dân

Người dân ASEAN đang ngày càng được kết nối với nhau thông qua hàng loạt các tuyến đường, các hành lang kinh tế. Người dân cũng đang ngày càng gắn bó với nhau thông qua các cơ chế hợp tác, giao lưu văn hóa - nghệ thuật nhằm tăng cường hiểu biết về các nền văn hóa đa dạng trong khối ASEAN. Qua sự trao đổi thường xuyên những nét đặc sắc của từng nền văn hóa, cụ thể là sự giao lưu, hợp tác văn hóa - nghệ thuật đa phương giữa các nước ASEAN và giữa ASEAN với các nước đối thoại, người dân vừa có điều kiện mở rộng hiểu biết, vừa dần dần tạo dựng được ý thức là thành viên của một Cộng đồng ASEAN. Người dân ASEAN sẽ cảm thấy tự hào khi mình là anh em gắn bó một nhà và hài hòa các dân tộc trong một bản sắc chung.

Việc tạo dựng bản sắc chung ASEAN là một trọng điểm của ASCC. Bản sắc chung ASEAN đóng vai trò rất quan trọng, là “chất keo” kết dính các quốc gia trong khu vực và kết dính những người dân ASEAN với nhau. Sự kết dính này mang lại sự thay đổi sâu sắc trên tất cả các phương diện của đời sống xã hội các nước ASEAN, giải quyết được những mặt trái của quá trình đô thị hóa, công nghiệp hóa, hiện đại

hóa đang diễn ra ở các quốc gia trong khu vực Đông Nam Á, mang đến sự phát triển hài hòa mà ở đó con người được quan tâm và là trung tâm của xã hội.

Bên cạnh đó, ở một khu vực đa dạng về ngôn ngữ như Đông Nam Á thì việc sử dụng chung một thứ tiếng được xem là phương tiện hữu hiệu cho việc hội nhập toàn diện. Trong bối cảnh đó, tiếng Anh đang có nhiều lợi thế để trở thành ngôn ngữ chung của khu vực. Khi có ngôn ngữ chung, những người dân ASEAN, dù ở bất cứ đâu cũng cảm thấy mình là công dân trong một cộng đồng

Cùng với sự ra đời của ASCC, các nước ASEAN đã và sẽ tiếp tục phối hợp sản xuất các tài liệu, tư liệu về ASEAN để các cơ quan thông tin quốc gia và tư nhân của các nước thành viên sao chép và phổ biến. Thông qua các phương tiện truyền thông và chương trình giảng dạy tại các nhà trường, thông qua các cuộc trao đổi giữa các tầng lớp xã hội, qua các mối liên kết giữa các thành phố, thị trấn trong ASEAN, đặc biệt là những nơi có di sản văn hóa nghệ thuật, sự hiểu biết và gắn bó giữa các dân tộc của các nước ASEAN sẽ được tăng lên. Đồng thời, năng lực quốc gia trong việc bảo tồn và phát huy các di sản văn hóa của ASEAN cũng được nâng lên.

ASCC trong tương lai sẽ gắn việc gìn giữ với việc làm phong phú hơn những nét đặc trưng của văn hóa các dân tộc ASEAN, của con người ASEAN. Văn hóa đóng vai trò quan trọng để cao hình ảnh của ASEAN, tạo dựng tinh thần ASEAN, từ đó khiến cho nếp nghĩ và hành động của mỗi người dân trong từng quốc gia có tính khu vực hơn. Mỗi cá nhân đều có dấu ấn văn hóa quê hương nhưng được hòa quyện trong môi trường đa văn hóa, đa dân tộc bao bọc xung quanh từ khi sinh ra đến lúc trưởng thành sẽ giúp mỗi công dân ASEAN nhận thức rõ hơn bản sắc cộng đồng

“thống nhất trong đa dạng” dành cho mình.

Cộng đồng của người dân

Cộng đồng ASEAN chỉ thực sự thành công khi có sự đồng thuận của người dân. Do vậy, nâng cao nhận thức của người dân trong toàn khối ASEAN về Cộng đồng, về những cơ hội và thách thức mà Cộng đồng mang lại là nhiệm vụ trọng tâm của ASEAN trong năm 2015. Người dân cần thấy họ là một phần của Cộng đồng, có trách nhiệm xây dựng Cộng đồng đó.

Tuy nhiên, không thể phủ nhận một thực tế rằng, một bộ phận không nhỏ người dân ở các nước ASEAN nói chung và Việt Nam nói riêng vẫn còn hiểu biết rất mơ hồ về ASEAN. Bản báo cáo về tiến trình xây dựng Cộng đồng ASEAN đầu năm 2013 đã chỉ ra rằng, 76% dân số thành thị của các nước trong khối ASEAN thiếu kiến thức cơ bản về tổ chức này, thậm chí 19% chưa từng biết tới ASEAN. Đối với họ, "bản sắc công dân ASEAN" có lẽ là một khái niệm gì đấy rất xa lạ.

Có ba lý do chính dẫn đến sự thiếu hiểu biết về ASEAN của đa phần người dân khu vực. Một là, sự khác biệt về ngôn ngữ, sự khác biệt về văn hóa và trình độ phát triển kinh tế giữa các nước thành viên làm cản trở sự giao lưu giữa nhân dân các nước ASEAN. Thứ hai, công dân ASEAN chưa có đầy đủ thông tin và chưa ý thức đầy đủ vai trò và trách nhiệm của mình đối với Cộng đồng. Và cuối cùng, các chính sách nhằm tăng cường gắn kết và hiểu biết của ASEAN cũng chưa vươn được tới mọi người dân.

Các nhà lãnh đạo ASEAN cần tăng cường lắng nghe và tạo ra cơ chế phù hợp để những mong muốn thiết thực của công dân ASEAN được đáp ứng. Nếu ASEAN thực sự muốn thành lập một "ngôi nhà chung" cho công dân ASEAN, thì các nhà lãnh đạo của tổ chức này nên hiểu tâm tư,

nguyện vọng của mọi "thành viên trong gia đình".

Mặt khác, tự bản thân người dân các nước ASEAN cũng cần dành sự quan tâm hơn nữa đối với ASEAN, ủng hộ các chính sách của chính phủ nhằm hiện thực hóa Cộng đồng. Trả lời báo *The Straits Times* trước thềm Hội nghị thượng đỉnh ASEAN lần thứ 25 tháng 10/2014, Tổng Thư ký ASEAN Lê Lương Minh đã nói: "Người dân các nước ASEAN cần ý thức được tầm quan trọng của việc tham gia vào hội nhập khu vực, với nhiều cơ hội được chia đều cho tất cả mọi người."

Câu hỏi lớn mà người dân thường băn khoăn là những lợi ích và bất lợi mà họ gặp khi Cộng đồng ASEAN (AC) được thành lập. Chính phủ cần làm rõ những tác động của AC đối với người dân trên các lĩnh vực chính trị - an ninh, kinh tế và văn hóa. Chẳng hạn, về trụ cột kinh tế, phải giải thích để người dân hiểu những lợi ích của việc tự do lưu chuyển vốn, lao động nhưng cũng phải thấy được sự gia tăng tính cạnh tranh và nếu không cạnh tranh được sẽ thua cuộc và muốn thành công thì phải đầu tư nhiều công sức, nỗ lực.

Trên lĩnh vực văn hóa - xã hội, cần chú trọng nâng cao nhận thức của người dân về ASEAN, ý thức của người dân về Cộng đồng, rằng chúng ta cần chăm lo cho nhau, quan tâm lẫn nhau trên tất cả những khía cạnh trong cuộc sống.

Nguyên Thứ trưởng Ngoại giao Lê Công Phụng, Chủ tịch Hội hữu nghị Việt Nam - ASEAN, chia sẻ: "Cộng đồng ASEAN không phải là của riêng các nhà lãnh đạo, của riêng các chính phủ mà Cộng đồng ASEAN là của nhân dân ASEAN. Nhân dân là người thực hiện, thúc đẩy và hoàn thiện nó vì vậy Cộng đồng này phải vì dân, hướng vào dân và nếu dân tin cậy, dân làm thì lúc đó mới hiệu quả. Những năm qua, các hoạt động giao lưu nhân dân quá nhộn nhịp nhưng theo tôi chưa đủ. Để

gắn kết, các chính phủ phải tăng cường tuyên truyền về Cộng đồng”.

Vì vậy, cùng với việc chuẩn bị một cơ chế tương thích cho thành viên của Cộng đồng, thay cho Hiệp hội như trước đây, các nước ASEAN đều đang ráo riết chuẩn bị cho sự “giác ngộ” của người dân về Cộng đồng trước thời điểm hình thành. Các hoạt động như tọa đàm, giao lưu nhân dân, hội thảo, triển lãm, thiết lập thư viện hình ảnh và thông tin nghe nhìn, khai trương trang web, xây dựng thư viện về ASEAN tại các trường học cho sinh viên, tổ chức các buổi giao lưu của thanh niên, giáo dục, triển lãm về Cộng đồng ASEAN được triển khai đồng bộ tại tất cả quốc gia. Mỗi nước cũng xây dựng chương trình phim tài liệu, truyền hình về lịch sử hình thành, phát triển của ASEAN và 10 nước thành viên ASEAN, giới thiệu những nét tương đồng của ASEAN trên các lĩnh vực âm nhạc, múa, trang phục truyền thống, thủ công mỹ nghệ...

Kết luận

ASCC có một vai trò đặc biệt quan trọng đối với ASEAN. Có thể thấy với đặc trưng thống nhất trong đa dạng về văn hóa vừa là nền tảng thuận lợi vừa tạo ra những trở ngại không nhỏ cho việc hình thành một Cộng đồng Văn hóa - Xã hội. Việc phát triển con người nói riêng và các nội dung khác trong ASCC mà ASEAN hướng tới luôn đóng góp một vai trò quan trọng trong việc tạo dựng nên sự thành công của Cộng đồng ASEAN nói chung và ASCC nói riêng. Trong quá trình xây dựng ASCC, ASEAN gặp nhiều thuận lợi nhưng cũng phải đối phó với không ít khó khăn và thách thức. Các thách thức này không thể giải quyết bằng nỗ lực của mỗi quốc gia riêng lẻ mà đòi hỏi sự hợp tác chặt chẽ giữa các nước trong khu vực và cộng đồng quốc tế. Để tiến tới được Cộng đồng ASEAN là khó khăn, nhưng với quyết tâm, ASEAN hiểu rõ rằng không có sự lựa chọn nào khác là phải gắn kết, dùng sức mạnh tập thể đối trọng

lại các sức ép bên ngoài.

Việt Nam là một thành viên tích cực, chủ động và có trách nhiệm trong ASEAN. Xây dựng ASCC là sáng kiến của Việt Nam. Đóng góp và vai trò của Việt Nam trong ASCC được ASEAN đánh giá cao. ASCC chú trọng đặc biệt vào vai trò của con người, do vậy, trong thời gian tới và sau 2015, để nâng cao hơn nữa vai trò trong ASEAN, Việt Nam cần phải có những hoạt động mang tính chiến lược và toàn diện để không chỉ thực hiện tốt các nội dung khác của ASCC mà còn cần tuyên truyền về ASEAN giúp người dân hiểu được cộng đồng, từ đó tham gia tích cực, chủ động, đóng góp có trách nhiệm vào ASCC và Cộng đồng ASEAN./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. “Hợp tác chuyên ngành và hợp tác văn hóa - thông tin trong ASEAN hướng tới một cộng đồng văn hóa - xã hội ASEAN”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á*, số 9 (90)/2007.
2. “Tiến trình hình thành Cộng đồng Văn hóa - xã hội ASEAN”, *Tạp chí Luật học*, số 9/2008.
3. Kỷ yếu Hội thảo khoa học quốc tế “Cộng đồng ASEAN: chìa khóa cho hội nhập quốc gia và khu vực ở Đông Nam Á”, trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội, tháng 5/2015.
4. <http://www.aseansec.org>.
5. <http://www.chinhphu.vn>.